

שעור מורה מוריננו הרב יהודה גנס שליט"א ליל שבועות תשע"ה:

ההבדל בין מצות השמחה והעונג בשבת לבין מצות השמחה והעונג ביו"ט

א] הנה ביציאת שבת וכניסת יו"ט אנו מתפללים את תפילת "ותודיענו" וברכת הבדלה של יקנה"ז, בהם אנו מאריכים יותר מכל הבדלה ומוסיפים את המילים "בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת ואת יום השביעי... הבדלת וקדשת..."

וכבר עמדו הראשונים¹ על כך מדוע האריכו כ"כ בברכה זו, וכתבו דמשום חיבת היום תיקנו לומר מעין שבע ההבדלות הכתובות בתורה.

[ובביאור הדבר מדוע דוקא כאן תיקנו מעין ז' הבדלות כתבו התוספות שהוא משום חיבת היום, וברא"ש כתב שכשמבדילים בין קודש לקודש יש מקום להזכיר גם את שאר ההבדלות בין קודש לקודש, דהיינו את ההבדל בין יו"ט לחוה"מ², ובין כהנים ללוים ובין לויים לישראלים³].

הרי שביציאה בין קודש לקודש יש ענין מיוחד להתבונן ולהודות על ענין ההבדלה והגבולות שניתנו לכל זמן ולכל דבר, ו'אם אין דעת הבדלה מניין'.

ב] והנה אף שאנו יוצאים מקדושה חמורה לקדושה קלה וקדושת יו"ט קלה משל שבת, מצינו בכל זאת בשלחן ערוך⁴ שבגדי יו"ט יהיו יפים משל שבת, וצ"ב מה טעם הדבר הלא שבת קדושה יותר.

ובמגן אברהם⁵ כתב שטעם הדבר הוא משום שביו"ט חייבים אנו בשמחה ובשבת לא⁶, וכתב שלכן נהגו להרבות ביו"ט במיני מאכלים יותר מאשר בשבת.

ונראה שכונתו שבלבישת בגדים יפים ביו"ט יש קיום גם של מצות שמחה⁷, משא"כ בשבת שיש בכך רק קיום של עונג וכבוד, ולכן ביו"ט נהגו שהבגדים יהיו יפים יותר.

ג] ובביאור מצות השמחה כתב הרמב"ם "וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצירו... אין זו שמחת מצוה⁸ אלא שמחת כריסו... ושמחה כזו קלון הוא להם שנאמר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם".

הרי התבאר מדברי הרמב"ם ששמחה שאינה שמחת מצוה ואין בה עבודת היוצר אין בה קיום מצות שמחה, וכמו שכתב בהמשך דבריו "ולא נצטוינו אלא על שמחה שיש בה עבודת יוצר הכל שנאמר תחת אשר לא עבדת... בשמחה ובטוב לבב".

ד] והנה בזוהר⁹ אמרו "וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם" ולא פרש שבתכם, ועוד דרשו שם מהפסוק "חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי" ולא שבתכם, שביו"ט אם אין האדם משמח לעני עונשו גדול משא"כ בשבת.

¹ בתוספות, ברא"ש, ובתוספות רבינו פרץ פסחים קד, [ועיי"ש שכולם מסרו את הדברים בשם ר"ת, ובכל זאת יש כמה הבדלים בין איך שנמסרו הדברים ואיך לחשב את ז' ההבדלות, יעו"ש ה].

² יעוין שם ברא"ש שנחלק עם התוספות בביאור המילים "ואת יום השביעי מששת ימי המעשה ברכת" שלתוספות מודים על ההבדל בין שבת לחול המועד, ולרא"ש בין יו"ט אחרון לששת ימי חול המועד שלפניו [דלעולם לא יהיו יותר מששה ימים של חול המועד].

³ וזהו כנראה הטעם שלא הזכרו ממש ז' ההבדלות שהזכרו בתורה [בין ים לחרבה ובין מים העליונים למים התחתונים], אלא מעין ז' הבדלות, כי לא הזכרו אלא הבדלות בין קודש לחול ובין קודש לקודש.

⁴ תקכ"ט א'.

⁵ שם ס"ק ד'.

⁶ אף שמצינו ענין שנמחה בשבת, וכמו שמצינו בספרי [פרשת בהעלותך] על הפסוק "וביום שמחתכם" שזהו שבת, ומנהגנו לומר אף בשבת "וישמחו בך", מ"מ לא מצינו חובת שמחה בשבת, אלא מצות השבת אמורים להביאנו לשמחה בה'.

⁷ ואף שאין שמחה אלא ביין, מ"מ בכל דבר שמוסיף שמחה לאדם יש יותר קיום של מצות שמחה.

⁸ ועיין בדברי הרמב"ם [מגילה פ"ב הי"ז] שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים... שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה.

⁹ שמות דף פח:

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

ולהנ"ל ביאור הדבר הוא שביו"ט כל שלא שמח לשם מצוה לא קיים המצוה, משא"כ בשבת כל שהתענג קיים המצוה, אפי' לא התענג לשם מצוה.

אלא שצ"ע מה טעם הדבר ומדוע חלוקה בזה שבת מיו"ט.

[ה] ובספר בית הלוי¹⁰ ביאר בזה שבשבת הצטוינו על עונג שבת, וכל שמכוין להתענג קיים המצוה, משא"כ ביו"ט לא מצוינו בשום מקום שמצוה להתענג בו, אלא נצטוינו לשמוח בו ולכבדו, ועל כן כל שמכוין לתענוג גרידא לא קיים המצוה.

[ו] אולם דבריו צל"ע דהלא כתב הרמב"ם¹¹ "כשם שמצוה לכבד שבת ולענגה כך כל ימים טובים שנאמר לקדוש ה' מכובד וכל ימים טובים נאמר בהם מקרא קודש...", הרי מפורש בדברי הרמב"ם שישנה חובת עונג אף ביו"ט¹².

וצ"ל לדבריו שבכל עונג יש גם כבוד, ובשבת חובת העונג היא גם עצמית וגם כדי לכבד את השבת, משא"כ ביו"ט אין חובת העונג אלא כדי לכבד את היום, וצ"ע.

[ז] ולולא דבריו נראה שבודאי יש גם ביו"ט מצות עונג, אלא שחלוקה מצות עונג של שבת משל יו"ט, דבשבת המצוה להתענג, וביו"ט המצוה היא הרחבת מצות השמחה בה נאמר "ושמחת בחגך" שהצטוינו לשמוח בענין החג¹³, וכמו שדרשו חז"ל "בחגך ולא באשתך" שאם נושא אשה בחג הרי שמח בה ולא בענין החג, שחובתנו היא לשמוח בענין החג¹⁴.

[ח] ונראה לפי זה שמן הראוי בכל יום טוב לשמוח בענין שהתייחד יום טוב זה, שבפסח שמחים בחירות וכו', ובשבעות שמחים שמחת הודאה על הקציר, וכפי שגילו לנו חז"ל יום זה הוא יום שמחה והודאה על מתן תורה.

[ט] ובמגן אברהם¹⁵ האריך לדון איך שבועות נקרא "זמן מתן תורתנו" לאחר שאין זמנו קבוע לתאריך מסוים, ונקבע ליום הנ' לספירה ו"עצרת פעמים בחמשה פעמים בששה ופעמים בשבעה".

ובפשטות ביאור הדברים שהזמן להודות על מתן תורה אינו בתאריך מסוים, אלא בסיום ימי הספירה וההכנה למתן תורה אנו חוגגים את קבלת התורה, כהשלמה וסיום לחג הפסח [וכמבואר ברמב"ן שכל ימי הספירה הם כחול המועד בין פסח לעצרת, וכמו שאמרו חז"ל דבפסח מקריבים את העומר שהוא מאכל בהמה ובעצרת שזכינו בה לתורה מקריבים שתי הלחם מאכל אדם, להראות שאנו זוכים לצורת אדם ע"י התורה].

[י] אמנם תמה עוד במגן אברהם דלרבי יוסי דס"ל דניתנה התורה בז' סיון, א"כ ניתנה התורה ביום נ"א לספירה, ומדוע נקבע א"כ שיום הנ' יהיה שבועות, וכתב בשם הרמ"ע מפאנו שרמזה בזה התורה על יו"ט שני של גליות, שדוקא יום טוב שני של גליות יהיה בביום מתן תורה.

ועומק דבריו הוא שכשם שמשם הוסיף יום מדעתו ולא ניתנה תורה עד אז, בזה נרמז לדורות את הכח שניתן לחכמי ישראל, וכשקבעו חכמי ישראל להוסיף יום טוב, הרי ביום זה חלה קדושת יום טוב אף שאינו מן התורה, ורמזה לכל זה התורה כשקבעה שדוקא יום טוב שני של גליות יחול ביום מתן תורה.

¹⁰ על התורה בתחילת פרשת תרומה.

¹¹ ו' משביתת ים טוב הלכה ט"ז.

¹² ובפשטות מקור הדברים הוא שהפסוק לקדוש ה' מכובד חוזר גם על מה שנאמר לפניו "וקראת לשבת עונג" ולמד מנו שבקדוש ה' ישנה מצת כבוד ועונג.

¹³ ושם עומק הדבר, שמכיון ששבת קביעה וקיימא, משא"כ ביו"ט ישראל מקדשים אותו, וכמו שאנו מברכים מקדש ישראל והזמנים, על כן ביו"ט כל שאין מקדשים אותו לשמו אין בכך כלום, משא"כ בשבת שקדושתה מעצמה.

¹⁴ וכבר התפרסם מה שדרש הגרש"א בחתונתו שהתקיימה בפורים, שזהו הטעם שאין איסור לישא אשה בפורים, משום שבפורים בכל מה ששמח מקיים המצוה, משא"כ ביו"ט.

¹⁵ ריש סימן תצ"ד.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בגדר תקנת יום טוב שני של גליות

א] נהגו מאז שבני חו"ל הבאים לארץ ישראל ע"מ לחזור למקומם נוהגים באר"י יו"ט שני של גליות, וכחומרי מקום שיצאו משם, וכמו שהעיד מרן הבית יוסף בשו"ת אבקת רוכל¹⁶ והחיד"א¹⁷ והריעב"ץ¹⁸, ומאידך בשו"ת חכם צבי כתב שמכיון שדין זה תלוי במקום אין בני חו"ל צריכים לנהוג יו"ט שני בהגיעם לאר"י, וכך כתב בשו"ע הגר"ז.

ב] ואמנם תמהו כבר האחרונים¹⁹ מה הטעם להחמיר בזה הלא תקנת יו"ט שני כיום גדרה היא "הזהרו במנהג אבותיכם בידכם" מטעם "שמא יחזור הדבר לקלוקלו"²⁰, ומכיון שכך גדר הדברים לכאן יש לנהוג כשם שנהגו בזמן שנהגו יו"ט שני מחמת ספק, ומכיון שמסתבר שאז הבא לארץ לא היה נוהג יו"ט שני, [דהלא כאן במקום ב"ד אין ספק], מדוע יצטרכו בני חו"ל כיום להחמיר יותר מאשר מנהג אבותיהם²¹.

ג] והנראה בזה דהלא באמת גם בזמן שנהגו יו"ט שני מחמת ספק היתה תקנה לנהוג כך גם כשאין ספק, דהלא בעצרת מעולם לא היה ספק [דעד עצרת ידעו כבר בכל מקום מתי נקבע סיון וממילא מתי התחילו ימי הספירה, וכמ"ש החת"ס²²], וכך בניסן במקום שהגיעו שלוחי ניסן ולא שלוחי תשרי נהגו ב' ימים²³, ועל כרחך שגם בזמן חז"ל היתה תקנה גמורה על בני חו"ל לנהוג יומיים, ומעתה יתכן שאה"נ גם קודם קביעות הלוח בן חו"ל בזמנם שבא לארץ היה צריך לנהוג ב' ימים.

¹⁶ סימן כ"ו.

¹⁷ בשו"ת חיים שאל [עיי"ש שהחמיר מאוד בזה].

¹⁸ בשו"ת שאלת יעב"ץ.

¹⁹ עיין בס' יו"ט שני כהלכתו בשם הגר"ש סלנט ועוד.

²⁰ וכדאיתא בגמ' ריש ביצה.

²¹ וכשם שביצה שנולדה בזה מותרת בזה, דגדר היום טוב כיום להתנהג כאילו מסופקים אנו מתי יום טוב, כן נימא לענין זה.

²² בשו"ת אורח חיים סוף סימן קמ"ה וביו"ד סימן ר"ן.

²³ כדאיתא בגמ' ריש מקום שנהגו.